

C İ L T 2

S A Y I 1

Y I L 2 0 2 0

AKADEMİK TARİH VE ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ATAD

JOURNAL OF ACADEMIC HISTORY AND STUDIES

V O L U M E 2

I S S U E 1

Y E A R 2 0 2 0

Osman Nazım KARA

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2189-0490>

Kitap İncelemesi: Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali, Walter F. Weiker (Çev.Mete Ergin), (İstanbul : Cem Yayınevi Kültür Dizisi: 3, 1967), 266 sayfa.

Atıf yapmak için: Osman Nazım Kara, “Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali”, Walter F. Weiker (Çev.Mete Ergin), *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, (2020), s.206-211.

Geliş Tarihi: 05.06.2019 – Yayına Kabul Tarihi: 10.06.2019

ATAD

Çevrimiçi (online) erişim için <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataddergi>

ATAD

Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali, Walter F. Weiker (Çev.Mete Ergin), (İstanbul : Cem Yayınevi Kültür Dizisi: 3, 1967), 266 sayfa.

Walter F. Weiker, 1959 -1961 yılları arasında Türkiye’de bulunmuş, belirtilen dönem içerisinde Türk siyasal hayatında yaşanan olayları gözlemleyerek izlenimlerini paylaşmış Amerikalı bilim adamıdır. Eseri, 1963 yılının sonlarında “ *The Turkish Revolution 1960-1961* ” adıyla Brookings Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır. Kitap üç ana bölüme ayrılırken 1960 Türk İhtilali başlığı altında “İhtilalin Zemini”, “Düşürülen Rejimin Yargılanması”, “Akademik Özgürlük ve Yüksek Öğretim Meseleleri”, “1961 Anayasa’nın Yapılışı”, “Yeni Partiler ve Eski Oylar”, “Hükümet İdaresinde Askerler” başlıkları altında Weiker, Türkiye’de bulunmuş olduğu dönemde Türk siyasal hayatı ile ilgili gözlemlerine yer vermiştir. Yedinci başlığı olan “Daha Geniş Açıdan Bakış ” isimli bölümde Amerika’nın askeri müdahaleye bakış açısı üzerinde durulmuştur. İkinci ana bölüm esere 1966 yılında eklenmiş olan “Türkiye’de Ordunun Rolü” adlı başlık olup bu bölümde Dijon Üniversitesin de 27 Mayıs ve Türkiye’de Ordunun Rolü konusunda düzenlenen açık oturumda Fransız bir Albay’ın okuduğu rapor ile yapılan görüşmeler eklenmiştir. Son ana bölümü oluşturan “Ruslara Göre 27 Mayıs ve Sonrası” adlı kısım ise Rusların, *Modern Türkiye* adıyla yayınlamış oldukları bir eserden alınan 27 Mayıs ve sonrasını anlatan bölümlerden oluşmuş, böylece Amerikalı, Fransız ve Rusların 27 Mayıs askeri müdahalesi ile sonrasında yaşanan gelişmeler ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

“İhtilalin Zemini” isimli bölümde, yazar 27 Mayıs askeri müdahalesini hazırlayan nedenler üzerinde dururken gelişmeleri Demokrat Parti (DP) döneminden başlayarak değil cumhuriyetin ilanından itibaren aktarmıştır. İlk olarak Atatürk dönemine değinen Weiker, Atatürk’ün reform hareketleri üzerinde durmuş, Cumhuriyet Halk Partisi’ni (CHP) reformları yerleştirmek adına Atatürk tarafından ortaya çıkarılan bir kuruluş olarak nitelendirmiştir. CHP’nin tek partili dönemde izlemiş olduğu politikalar üzerine

* YL Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, 1osmannazm@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2189-0490>

Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali

değerlendirmeler yapan yazar, daha sonra çok partili hayata geçiş denemelerine kısaca değinerek DP 'nin kuruluşu ve iktidar olduğu dönemden bahsetmiştir. 10 yıllık dönemin karakteristik özelliğinin CHP ile DP arasında her geçen gün daha fazla artan kutuplaşma olduğu üzerinde duran Weiker, DP İle CHP arasındaki kutuplaşmanın temel noktaları olarak, dinin yaşam içerisindeki yeri, siyasal özgürlüklerin sürdürülmesi ve ekonomi politikalarını göstermiştir. Yukarıda bahsedilen temel noktalara dönem içerisinde yaşanan gelişmeleri baz alarak örnekler veren yazar, DP döneminin son altı ayında yaşanan gelişmeleri aktararak, Milli Birlik Komitesi (MBK) dönemine değinmiş ve okuyucuya 17 aylık MBK yönetiminin portresini çizerek süreç içerisinde yaşanan gelişmeleri ay ay aktarmıştır.

“Düşürülen Rejimin Yargılanması” isimli bölümde, Yassıada yargılamaları tüm yönleriyle ele alınmıştır. Weiker Yassıada'da mahkemenin kurulma nedeni olarak üç etken üzerinde durmuştur. MBK'nin kendini yargıç ilan edemeyeceği, Menderes'in suçlarının duyurulması ile büyük destek aldığı köylü kesimin desteğini çekeceği ve yargılamaları hem kamuoyuna hem de dünyaya karşı meşru kılma çabası. Mahkemelerin kurulma nedenleri ile ilgili olarak yukarıdaki genel bilgi verildikten sonra yazar, yargılamalarla ilgili hazırlıklar ile yargılamaların yapıldığı Yassıada ve çevresi hakkında okuyucuyu bilgilendirmiştir. Daha sonra yargılamaların hukuki yönü üzerinde durulmuş hukuki açıdan pozitif ve negatif yönleri ortaya konulmuştur. Gerçekleştirilen bütün davalar üzerine bilgiler verilirken, dava sırasında gerçekleşmiş diyaloglardan kesitler de okuyucuya aktarılmıştır. Son olarak yargılamaların siyasi zemini üzerinde duran Weiker, dava sürecinde, MBK'nin kamuoyunu etkileme çabaları, basın üzerindeki politikaları, dönemin kitle iletişim aracı olarak görülebilecek radyonun MBK tarafından nasıl kullanıldığından bahsetmiş ve yargılamaların kamuoyunda umulan etkiyi yaratmadığı sonucuna varmıştır.

“Akademik Özgürlük ve Yüksek Öğretim Meseleleri” isimli bölümde, 147 öğretim üyesinin MBK tarafından görevlerinden alınışı üzerinde durulmuştur. Yazar MBK'nin bu girişiminin Türk askeri idaresinin karakterine uygun düşmediği düşüncesinde olduğunu okuyucuya aktarmıştır. Weiker, MBK dönemine gelmeden önce Atatürk dönemi üniversite meseleleri üzerinde kısaca durmuş ve DP dönemi yükseköğretim meseleleri hakkında bilgiler vermiştir. DP'nin 1946-1950 yılları arasında üniversitelerde özgürlük anlayışının en ateşli savunucusu olduğu üzerinde durulurken, 1953 yılı sonrası izlenen politikalar ile bu durumun her geçen gün değişiklik gösterdiği örneklerle açıklanmıştır. 1960 yılında ise özellikle

Ankara ve İstanbul Üniversiteleri'nin muhalefetin kaleleri olduğundan bahsedilmiştir. MBK dönemi üniversitelere karşı politikalara değinen Weiker, 147 öğretim üyesinin görevlerinden alınma fikrini MBK 'ne 14'lerin empoze ettiği hakkında ülke içerisinde yaygın bir kanaat olduğunu belirtmiştir. Yazar, MBK'nin 147 kişiyi incelemeler sonucunda görevden aldıklarını açıklasa bile bu durumun şüpheli olduğunu, ancak Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli ve Ali Fuat Başgil'in listede yer alma sebeplerinin siyasi olduğunun bilindiğini açıklamıştır. Son olarak 147 öğretim üyesinin görevlerine iadesi üzerinde durulmuş, bunun neden MBK tarafından değil de, koalisyon hükümetleri döneminde gerçekleştiği sebepleriyle açıklanmıştır.

"1961 Anayasası'nın Yapılışı" isimli bölümde, 1961 Anayasası'nın ortaya çıkış serüveninden bahsedilmiştir. Yazar, Anayasa'nın hazırlık sürecine geçmeden önce Türkiye'nin anayasal tarihi açısından bilgiler vererek konuya bir temel hazırlamıştır. Daha sonra 1961 Anayasası'nın yapılış süreci üzerinde durulmuştur. Weiker anayasanın ortaya çıkış sürecini hazırlayıcılar arasındaki görüş ayrılıkları ile iç çekişmeler ekseninde ele almıştır. Bölüm içerisinde Kanuncular ve Politik Grup adları verilen iki ayrı düşünceye sahip ekibin anayasa ile ilgili görüşleri ile birbirlerine zıt yönleri üzerinde durulmuştur. Sırasıyla Onar Komisyonu, Ankara Grubu ve Karal Komisyonlarının anayasa ile ilgili çalışmaları okuyuculara aktarılmış, son olarak 1961 Anayasası'nın Genel Prensipleri, Temel Hak ve Özgürlükler, Ekonomik ve Sosyal Hükümleri ve Hükümetin Teşkili ile ilgili bölümleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

"Yeni Partiler Eski Oylar" isimli bölümde, 1961 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan gelişmeler ile genel seçimler okuyucuya aktarılmıştır. 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimlerin yapılmasıyla MBK'nin sürekli dile getirdiği sözü tuttuğunu belirten Weiker, DP'nin askeri müdahale sonrası durumuna kısaca değerindikten sonra ihtilal sonrası siyasal hayatlarına devam eden CHP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile Türk siyasetinin yeni aktörleri konumundaki Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) üzerine analizler yapmıştır. DP'nin kapanışı ile tek güç durumuna gelen CHP'nin kamuoyunda MBK ile eř değer görölüyor olmasının CHP adına dezavantaj olduğu üzerinde duran yazar, AP ile ilgili sık sık DP'nin benzeri olduğu görüşünü ortaya koyarken, YTP'nin bir kısım MBK üyelerince CHP'ye rakip olarak çıkartıldığı, CKMP'nin ise 27 Mayıs sonrasında CHP ile birlikte siyasal hayatına devam eden parti olması nedeniyle önem kazandığını belirtmiş ve bölüm içerisinde partilerin seçim kampanyaları ile izledikleri politikalar üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Son olarak seçim

Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali

kanunu ve seçim sonuçları üzerine açıklamalarda bulunan yazar, DP döneminde seçimlerde yaşanan suiistimallerin ortadan kaldırılması amacıyla yeni bir seçim kanununun hazırlandığını belirtirken seçim sonuçlarıyla ilgili de esere eklenmiş olan tablolar ile okuyucuya geniş bilgiler vererek analizlerde bulunmuştur.

“Hükümet İdaresinde Askerler” isimli bölümde, MBK ve 1 aylık yönetiminin genel bir fotoğrafını çeken Weiker, süreç içerisinde yaşanan önemli gelişmeleri aktarırken, MBK’nin siyasi partiler ile nüfusun %75’ini oluşturan köylü kesime yaklaşım tarzıyla ilgili de bilgiler vermiştir. İlk olarak MBK’nin oluşumu üzerinde duran yazar 38 kişilik kadronun diğer subaylardan bir farklarının olmadığını ortaya koyarken üç ismi (Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Alparlan Tükeş) ön plana çıkarmış birçok olayın ekseninde yer alan isimler olarak nitelemiştir. Bölüm içerisinde MBK’nin silahlı kuvvetlerin geri kalan kısmı ile ilişkileri üzerinde durulmuş olup 5000 subayın emekliye sevk edilişi, 14’lerin tasfiyesi ve MBK ile silahlı kuvvetler içerisinde aktif görevdeki yüksek rütbeli subaylar arasında personel değişikliği meseleleri ekseninde ilişkiler aktarılmaya çalışılmıştır. MBK’nin siyasi partilere yaklaşımı konusunda en büyük eksiği DP ile CHP arasındaki mücadelenin Türk siyasal yaşamı üzerindeki etkilerini anlayamaması olarak gösterilirken MBK’nin DP haricindeki partilere büyük haklar tanıdığı belirtilmiştir. Özellikle MBK ile CHP arasındaki ilişkiler üzerinde durulurken hem MBK’nin hem de CHP’nin ortaya çıkan baskılar ve yöneticilerin şahsi çıkarlarını düşünmelerinden ötürü ilişkilerinde zaman zaman tereddüt de kaldıkları üzerinde durulmuştur. Son olarak MBK’nin nüfusun %75’ini oluşturan köylülere bakış açısı aktarılmış olup, komitenin Türk köylüsüne karşı izlediği politikaların temel sebebi olarak köylülerin aklındaki “*İnönü’ye karşı Menderes*” düşüncesini yıkmak olduğu gösterilmiştir.

“Daha Geniş Açıdan Bakış” isimli bölümde, yazar, ilk olarak MBK dönemi Türk politikası ile ilgili kısa bir değerlendirmede bulunmuş, dönemin sonraki yıllarda gelişen Türk siyasetine etkilerinden bahsetmiştir. MBK dönemini “*Türkiye’nin ilerici hamleleri bakımından pekte parlak olmayan bir dönem*” olarak açıklarken, bu yorumunun sebebi olarak da toprak reformu ile eğitim alanındaki yenilenmenin çok azının üzerinde durulması olarak göstermiştir. Weiker, daha sonra Türk ihtilali ile diğer askeri ihtilalleri karşılaştırmış, Mısır, Sudan, Pakistan’da gerçekleşen ihtilallerin gerçekleşme şekilleri üzerinde durmuş, Türk ihtilalinin özellikleri ve ana noktaları ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Bu bölümün son konusu ise ABD’nin 27 Mayıs Askeri Müdahalesine bakışı üzerindeki tespitlerdir. 27 Mayıs’ın ABD tarafından

endişeyle karşılandığı söylenirken Amerikan basınından örnekler ile endişenin nedenleri açıklanmıştır. Yazar, Endişeyi ortadan kaldıran durumu, ihtilalin hemen ardından yayınlanan bildiriye yer alan dış politika ile ilgili hükümler olarak göstermişse de yine de ABD'nin her zaman için çok partili siyasal hayatı askerlerin yönetimine tercih edeceğini aktarmış, ABD'nin demokratik seçimler ile başa geçen hükümetlerin yönetimini askeri idareler tarafından ele alınmasını hoş karşılamadığını da eklemiştir.

Kitabın ikinci ana bölümünü "Türkiye'de Ordunun Rolü" başlığı ile 1966 yılında Fransa'nın Dijon Üniversitesi'nde *Sosyal Birliğı Gerçekleştirmemiş Memleketlerde Ordunun Askerlik Görevi Dışındaki Rolü ve Etkileri* konulu açık oturumda kimliğı gizli tutulan raporlar da "E..." olarak isimlendirilen Fransız albayın Türkiye ile ilgili izlenimlerine yer verilmiştir. Dört bölümden oluşan raporun birinci kısmında, Türkiye ile alakalı olarak dinleyicilere bilgiler verilirken, ülkenin yüz ölçümü, iklim karakteri, nüfus yapısı, ekonomik durum, tarımsal faaliyetler ve gelişimi, işçi sınıfının durumu ile milliyetçilik ve Türkçülük anlayışları DP dönemi öncesi ve 10 yıllık DP iktidarı baz alınarak değerlendirilmiştir. İkinci kısımda, Türk ordusu ile ilgili kısaca bilgi verilirken, yer yer Amerikan ve Fransız orduları ile ilgili bilgiler de araya sıkıştırılmıştır. Üçüncü kısımda, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi üzerine değerlendirmeler yapan Fransız Albay, müdahaleyi "19 Mayıs 1919'dan yani, 41 yıldan beri Türk ordusu kışla ve kanun hudutlarını aşarak 27 Mayıs Cuma günü bir hükümet darbesi yapıyor." şeklinde tanımlamıştır. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi kararının ordu içerisinde 1955 yılında alındığı üzerinde duran Fransız Albay, kararın alınmasındaki başlıca olayı ise 6-7 Eylül olayları olarak göstermiştir. Bu tezini desteklemek amacıyla da Alparslan Türkeş'in 3 Haziran 1960 yılında yapmış olduğı "Eski rejimi devirme hazırlıkları bundan 5 yıl önce başladı." açıklaması üzerinde durmuştur. Bölümün geri kalan kısımlarında, MBK dönemi siyasal olayları ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Raporun Dördüncü kısmında 1962 yılı sonrası Türk siyasetinde 1966 yılına kadar yaşanan gelişmeler üzerine analizler yapılmış ve sonrasında raporla ilgili tartışmalara yer verilmiştir.

"Ruslara Göre 27 Mayıs ve Sonrası" isimli üçüncü ana bölüm, 1965 yılında Moskova'da bulunan Sovyetler Birliğı Akademisi'ne bağılı Asya Ulusları Enstitüsü'nün *Modern Türkiye* adıyla hazırlamış oldukları kitabın 27 Mayıs ve sonrası ile ilgili bölümlerini Weiker'in üçüncü ana bölüm olarak çalışmasına eklemesiyle ortaya çıkmış böylece yazar, okuyucuya Rusların 27 Mayıs ve sonrası ile ilgili düşüncelerini de öğrenme fırsatı sunmuştur. Bölüm ikinci Dünya Savaşı sonrası Türk siyasetinin kısa bir değerlendirmesiyle başlamış,

Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali

1965 yılında Adalet Partisi'nin iktidarına kadar geçen süreç içerisinde Türk siyaseti açısından önemli görülen olaylar kısaca aktarılmıştır. Bu cümleden olarak 10 yıllık DP iktidarı dönemi içerisinde DP 'nin iktidara gelişi, dönem içerisinde artan irtica hareketleri, işçi hareketleri, Üniversite Olayları gibi iç siyasi meselelerin yanında DP dönemi dış politikası üzerinde de kısa değerlendirmeler yapılarak 27 Mayıs sonrası yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. MBK dönemi içerisinde, komite içinde yaşanan görüş ayrılıkları ile 14'lerin komiteden çıkarılışı, yeni kurulan partiler ve görüşleri konuları okuyucuya aktarılmış, daha sonra İnönü tarafından kurulan koalisyon hükümetleri dönemi gelişmelerine değinilerek, son olarak AP iktidarı ele alınmıştır.